

Jak bude vypadat Akademie věd po roce 2012

Pavel Pudlák

24. ledna 2010

Rada pro výzkum, vývoj a inovace doporučila vládě, aby se finanční prostředky přidělené Akademii věd v roce 2012 zredukovaly na polovinu oproti roku 2009. O tom, jak k takovému závěru dospěla a zda její výpočet dává smysl, se napsalo dost, čtenář si může články najít na internetu. V tomto příspěvku se proto chci zabývat jen tím, jaký to bude mít dopad. Mám totiž obavy, že činitelé rozhodující o směřování vědy se nesnaží představit si, kam ji vlastně chtějí namířit. Lapidárně řečeno, když vám někdo řekne, že máte volantem zatočit doprava, tak se jistě podíváte, zda tam vede cesta a nezatočíte, když tam bude betonová zeď, i kdybyste byli přesvědčeni, že rada byla dobře míněná.

Než začnu, chtěl bych říci, že nepíšu tento článek z obav o svou existenci. Víím, že když budu potřebovat, snadno získám místo na kvalitní univerzitě tady nebo v zahraničí. Nejde mi ani o existenci Akademie jako instituce. Vždy jsem zastával názor, že ústavy, které provádí jen teoretický výzkum, by měly být součástí univerzit. Píšu proto, že mě mrzí, že se v mé zemi něco zbytečně zničí. Rozpadnou se kvalitní vědecké týmy a nahradí je průměrnost. Je to skutečně velký protiklad s tím, jak v zemích, kde není věda na tak vysoké úrovni jako u nás, se snaží vytvořit univerzity a výzkumné ústavy s vynaložením velkých prostředků, i když tyto země jsou často mnohem chudší. Dala by se uvést řada příkladů, ale pojďme raději k věci.

To, co Rada vlády doporučuje, má zdánlivě svou logiku. Akademie podle jakýchkoli výpočtů neprodukuje dostatečný počet článků v poměru k vynaloženým nákladům. Navrhované řešení je, že se Akademie přinutí zbavit se méně výkonných vědců tím, že se jí sníží rozpočet.

I když si myslím, že výpočet, jakým Rada odvodila nutnost redukce je chybný, považuji záměr zvýšit průměrnou úroveň ústavů Akademie za ušlechtilý a kdyby někdo přišel s rozumným nápadem, jak to udělat, budu to jenom

podporovat. Bohužel, to co Rada navrhuje nebude a ani nemůže fungovat. Možná si zastánci tohoto postupu myslí, že výsledek bude jako při redukcí Akademie v devadesátých letech, kde skutečně došlo ke zkvalitnění. Dnešní situace je ale jiná. V devadesátých letech se mnoho věcí měnilo a lidé věřili, že se podmínky budou i dále zlepšovat. Proto většina špičkových vědců v té době v Akademii zůstala. Skutečně se mnohé zlepšilo, ale některá očekávání se nenaplnila. Platy v Akademii stagnovaly a investice do zlepšení infrastruktury byly jen minimální. Dnes už i české univerzity nabízejí podstatně lepší zázemí pro výzkum a vyšší platy. Proto už před zveřejněním záměru redukce začali odcházet nejlepší vědci z Akademie na české univerzity. Špatné zprávy o budoucnosti Akademie tak přišly v nejhorším okamžiku.

Pokusme se bez emocí zamyslet nad tím, jak bude Akademie vypadat po redukcí v roce 2012. Aktivních vědců jsou zhruba čtyři generace; pro účely tohoto článku je nazvu mladší, mladší střední, starší střední a starší. Starší generace jsou vědci v důchodovém věku nebo blízko k němu. Mladší jsou začínající vědci, které nazýváme (podle amerického vzoru) postdoktorandy. Tyto dvě generace nebudou hrát podstatnou roli v blízké budoucnosti — starší odejdou, mladší sice budou dělat vědeckou kariéru, ale nebudou zastávat vedoucí funkce. Ze starší střední generace možná většina lidí zůstane v Akademii. Jsou to lidé, kterým se nebude chtít už měnit zaměstnavatele a vzhledem k nedostatku kvalitních vědců Akademie o ně bude mít zájem. Tato generace se ale za čtyři roky přiblíží důchodovému věku a už nelze počítat s tím, že by podstatně ovlivňovala další vývoj v ústavech. Podstatná je mladší střední generace. To je ale právě ta, ze které odejde nejvíce lidí a především ti lepší. Nikomu z nich to nezalívám, sám bych také odešel. V situaci, kdy jsou podmínky v Akademii horší než na univerzitách a je perspektiva, že v budoucnu se to jenom zhorší, je zcela přirozené hledat si lepší místo. Z této generace, přesněji řečeno, z lidí z této generace, kteří v Akademii zůstanou, budou vedoucí pracovníci, vedoucí oddělení a týmů a.t.d., kteří budou určovat další vývoj. Těchto lidí bude málo a tím se na vedoucí místa dostanou průměrní vědci. V důsledku toho bude věda v ústavech řízená převážně průměrnými vědci (ať mi to promine těch pár kvalitních, kteří zůstanou).

Jeden z rozšířených mylných názorů je, že i ve vědě je spíše důležitější, aby řídicí pracovník byl dobrý manažér než významný vědec. Na to se uvádějí příklady geniálních vědců, kteří byli naprosto neschopni v běžném životě. Ano, takoví vědci byli a jsou, ale jsou to výjimky, o které rádi a s obdivem pečujeme. Také se najdou příklady lidí, kteří ve vědě nic sami nedokázali, a přesto byli schopni vytvořit vynikající tým. Ale zase jsou to jen výjimky.

Průměrný vědec není schopen odlišit hluboký výsledek od rutinního, protože prostě tomu hlubokému nerozumí. Jako vedoucí pracovník se potom uchýlí k tomu, že jenom počítá počet publikací svých podřízených (a impaktní faktory časopisů mu moc nepomůžou). Není-li dostatečně sebekritický, často uvěří, že když má postavení a mnoho článků, tak i on je veliký vědec. Svůj tým vytváří tak, že přijímá jenom lidi, kteří dělají v jeho úzkém oboru, přirozeně proto, že sám nemá širší rozhled. Jen výjimečně se takoví vedoucí pracovníci pokusí získat někoho, kdo je převyšuje, a ještě méně často se jim to podaří. Tito lidé budou mít rozhodující vliv na vývoj Akademie po roce 2012.

Z toho mi vychází smutný obraz budoucí Akademie: instituce, kde bude průměrnost a kvantita převažovat nad hloubkou a kvalitou. Pokud k tomu dojde, bude tento stav zakonzervován na pár desetiletí, než dojde ke generační výměně. Možná, že někdy v té době někoho napadne zase Akademii přidat. Do Akademie se nalije více peněz a vypadne z ní více článků. Všichni budou spokojeni: vláda, že dobře využila peníze, vědci v akademii, že mají více peněz a bývalí členové Rady, že jejich vzoreček na výpočet dotací funguje. Smutných bude jen těch několik dožívajících vědců, kteří budou vzpomínat na doby, kdy se v Akademii ještě dělala skutečná věda.